

Waarom Wittgenstein *Mijn Held* is
De Filosoof, juni 2010

Rob van Gerwen
Departement Wijsbegeerte
Universiteit Utrecht
www.phil.uu.nl/~rob

20 juni 2010

Op zeker moment is de tijd van eendimensionale helden die alles goed doen—Superman, Spiderman—voorbij. Maar we laten ons wel nog steeds inspireren—maar dan door ideaaltypen. Wittgenstein is mijn held, maar het is wel een ideaaltypische Wittgenstein: niet die van de *Tractatus*, maar die van het latere werk; en dan weer niet die van de bespiegelingen over wiskunde en logica, maar de Wittgenstein die geïntrigeerd blijkt te zijn door filosofische psychologie—vooral als die gaat over de gewaarwording van betekenis. Een beetje een spagaat is dat wel, want het gaat me welzeker om die werkelijke man die “dat type overwegingen toch maar steeds weer weet te produceren”—en die man heeft ook die andere dingen geschreven en gedaan. Dat neem ik maar op de koop toe: die andere dingen zijn niet wat de man *mijn* held maakt, hoewel het, dat geef ik toe, wel aan Wittgensteins ethos bijdraagt dat hij ook over die onderwerpen (die mij dus niet zo raken) dingen heeft gezegd die anderen weer aan het denken zetten.

Als ik het over mijn helden heb, gaat het steevast over figuren die zich op de juiste manier (daar kom ik op terug) met *waarneming* bezighouden. En dat deden andere filosofen ook: Aristoteles, Nietzsche, McDowell en Wollheim; en mijn helden zijn niet alleen filosofen maar ook kunstenaars: omdat die me betekenisvolle gewaarwordingen bezorgen. Ik hoor nog immer de echte Eric Dolphy hoewel hij allang dood is.

Maar ook mijn artistieke helden zijn ideaaltypes. Als ik hoog opgeef over Anton Webern, over Nick Cave, Van Morisson, Linkin Park, Busta Rhymes en Eric Dolphy, Anthony Braxton, John Coltrane, Lennie Tristano, Paul Bley en Charlie Parker—ook dan gaat het niet om alles wat ze gedaan hebben, maar om hun *beste werken*. En om het rijtje vol te maken: ik heb ook helden in de

beeldende kunsten—Rembrandt, Frans Hals, Marina Abramowicz, Santiago Sierra, Gerhard Richter, Lucian Freud, Jeff Koons—en in de literatuur—Paul Auster, William Maxwell, Bernard Malamud, maar ook Jim Thompson, Elmore Leonard, en Colin Harrison. (Een stuk over helden moet toch ook een lijstje met aanbevelingen zijn, of niet?)

Het zijn en blijven geïmpliceerde mensen, opgehangen aan hun succesvolste uitingen. Van Bach gaat het me vooral om de man die de *Goldberg Variationen* heeft gecomponeerd, maar dan weer wel vooral zoals bepaalde pianisten (de late Glenn Gould; Rosalyn Tureck) die variaties—eindelijk!—hebben laten klinken. Is Bach nu de held, of Gould? Je hoort mij niet zeggen dat heldenverering simpel is. En bij Van Morisson gaat het dan vooral om *Astral Weeks* and *Veedon Fleece*, en bij Nick Cave om *Murder Ballads* en zijn begintijd bij The Birthday Party, en . . . Je begrijpt, ik kan nog uren doorgaan.

Wittgenstein bewonder ik mateloos omdat hij vragen stelt die mij precies “on the mark” toeschijnen: Waarom hoef ik, als ik iemands gelaatsexpressie imiteer, daarbij niet in de spiegel te kijken? Of: Wat anders betekent ‘zij kent het woord “stoel”’, dan dat ze een stoel pakt wanneer iemand daarom vraagt? Niks definities—laat staan Platoonse Ideeën.

Wittgensteins vragen openen een vat aan ondoordachte aannamen—dat wil zeggen: intuïties, waar we ons op baseren en die in het gebruik blijken te kloppen, maar ook: opvattingen gebaseerd op analogieën waar we slecht over nadenken. Een ideale combinatie voor een filosoof. Vind ik, dus.

Dat is de Wittgenstein die mijn held is. Ik val niet voor zijn neurotische karakter. Ik geloof ook niet dat als je iemand tot je held verklaart dit jou meteen committeert om hem volledig en zonder voorbehoud te bewonderen. Ideaaltypisch heldendom is alleen mogelijk omdat deze helden tot ons komen via de dingen die ze hebben voortgebracht. Mijn schoonvader, mijn vrouw, mijn kinderen: waarom zou ik die als helden beschouwen? Dat zou hen tot een verhaal terugbrengen over de dingen die ze gedaan hebben. *Zij* inspireren me omdat ze er zijn; en omdat ze mij werkelijk maken.

Ik heb het alleen over *mijn redenen* óm hem te bewonderen en die komen hierop neer: Wittgenstein is iemand die mij door zijn werk beter doet *begrijpen* hoe ik er steeds maar weer in slaag om de werkelijkheid (voor) waar te nemen. Wat is waar-neming? Een vermogen waarmee ik bewijs dat de dingen en gebeurtenissen er echt zijn; en daar is onmiddellijk een vermogen aan gekoppeld waarmee ik erken dat die dingen en gebeurtenissen voor de logica van wat ze zijn en doen (en kunnen) *niet* van mijn denken afhankelijk zijn: ze doen niet altijd wat ik verwacht.

Ten laatste: helden gaan ook gepaard met anti-helden: iedereen die afdoet aan mijn vermogen om te begrijpen hoe ik erin slaag om de werkelijkheid waar te nemen is om die reden een anti-held voor mij: filosofen die ri-

19 juni 2010

Rob.vanGerwen@phil.uu.nl

dicule counterfactuals verzinnen, of denkers die ervan uitgaan dat de wereld van de waarneming juist niet de echte wereld is (of dat zelfs menen te kunnen bewijzen—maar mijn eerste vraag is of ze in dat bewijs niet wezenlijk op hun waarnemingen vertrouwen): Plato, Descartes, cognitive science. Denken is dromen. Hier is veel meer over te zeggen, maar als motivator achter mijn heldenverering moet het volstaan. Dit was geen stuk over alles.

Verwijzingen op mijn weblog: <http://blog.phil.uu.nl/robvangerwen/>